

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ “ISTORIE, CIVILIZAȚIE, CULTURĂ”

TEZĂ DE DOCTORAT

Clujul universitar și geneza noului naționalism
(1919-1925)

Rezumat

Conducător științific:

Prof. univ. dr. Toader Nicoară

Doctorand:

Maria Nicoleta Berețchi (căs. Ghitta)

Cluj-Napoca

2020

CUPRINS

Introducere:

Naționalism antisemit interbelic în Transilvania. Cadru teoretic și istoriografic.....p. 3

Capitolul I

Universitatea din Cluj, anul I. Centrul studențesc „Petru Maior”.....p. 24

Capitolul II

Primul Congres Studențesc din România Mare; Cluj, 1920.....p. 41

Capitolul III

Cronica unui an irosit.....p. 58

1. În conflict cu autoritățile; lupta pentru „numerus clausus” în anul universitar 1922-1923 la Universitatea din Cluj
2. Un lider atipic la conducerea Centrului Studențesc „Petru Maior” din Cluj: Ion I. Moța

Capitolul IV

Pregătiri pentru anul universitar 1923/24 și „naționalizarea” Clujului.....p. 103

Capitolul V

Mișcarea studențească în Universitate și în afara ei.....p. 122

1. Recuperări de toamnă
2. Mișcarea studențească în afara Universității
3. Brutalizarea Clujului și personificarea Mișcării: cei 6 de la Văcărești

Capitolul VI

O variantă transilvăneană a unui „model european”: „Acțiunea Românească” (1923-1925).p. 179

1. Constituire, activitate, ideologie
2. Profesorul I. C. Cătuneanu – un antisemit de cursă lungă
3. Un preot la “Acțiunea Românească”: dr. Titus Mălăiu
4. Ecouri transilvănene ale unui document papal: Alocuțiunea consistorială din 20 decembrie 1926

Concluzii.....p. 229

Bibliografie.....p. 233

Unirea de la 1918 a reprezentat pentru cei mai mulți dintre români un adevărat miracol. El era cu atât mai surprinzător, cu cât urma unui război devastator, în cursul căruia însăși existența statului român fusese pusă la grea încercare, iar „visul de veacuri”, proiectul unificator al tuturor românilor părea mai îndepărtat ca niciodată. Răsturnările de pe fronturi și cele de după încetarea luptelor au răsucit încă o dată deznodământul. După suferință, rușine și spaimă sosise, nesperat, dar copleșitor, triumful: acel sentiment înălțător despre care Pușcariu spusese că nu-l trăiește nicăieri mai deplin ca la Cluj. Dintre toate provinciile nou încorporate, Transilvania părea să illustreze cel mai bine succesul deja dobândit. Ea dădea, totodată, și un însemnat potențial de încercări consolidării acestuia. La scurtă vreme, pentru cei treziți din euforia sărbătoririi, s-au arătat și responsabilitățile. România Mare s-a dovedit a fi mai mult decât un miracol; era o mare provocare. Disparitățile economice, sociale, culturale, juridice între regiuni – și între acestea și Vechiul Regat – erau evidente și nu se rezolvau peste noapte. Iar valul de probleme ce reclamau un efort unificator venea pe fondul persistenței crize economice de după război. A durat ani buni (un deceniu) numai pentru a se face o legislație școlară unitară la nivelul întregii țări. Și acesta e doar un exemplu. Alte chestiuni ce reclamau rezolvare au rămas și mai mult sau mereu în așteptare. Iar soluțiile găsite au fost departe de a-i mulțumi pe toți.

Transilvania a mai adus ceva semnificativ în importanta zestre cu care se prezenta: procentul crescut al minorităților, diversitatea lor – chiar în prezența uneia care domina numeric, aceea maghiară –, suprareprezentarea lor în orașe și în mediile sociale și economice asociate. Toate acestea se dovedeau a fi pietre de încercare pentru statul ce se declara „național”.

Însuși naționalismul românilor ardeleni venea cu specificul său: el se exersase până atunci de pe pozițiile unei forțe politice de opoziție, aflată în dispută cu o putere străină. Românii, care înainte de 1918 revendicaseră drepturi naționale, erau puși acum în situația de a le acorda și de a clădi în același timp noul stat român unificat, de a concilia tradiții politice distincte (cele proprii și cele ale Vechiului Regat). Soluțiile la aceste provocări au fost și ele diverse. Unele s-au înscris în marja radicală a extremismului politic și ideologic; în ceea ce privește atitudinea față de evrei, au conturat un explicit și asumat antisemitism. Doctrina naționalist-creștină și cea legionară au avut reprezentanți și în Ardeal. Acolo se afla și punctul de impact a două experiențe diferite în gestionarea "problemei evreiești". Confruntarea a ceea ce am numi ad-hoc "modelul românesc" și "modelul maghiar" pune în evidență dimensiunile diferenței.

Pentru statul român modern, chestiunea statutului evreilor a fost un fel de piatră de moară cărată în valizele diplomatice la toate marile reuniuni internaționale de la sfârșitul secolului XIX și începutul celui următor. Evreii români au obținut emanciparea juridică și politică abia la Conferința de pace de la Paris, iar problema acordării efective a acestui statut a rămas în seama Constituției ce s-a votat în martie 1923. Prin comparație, ceea ce se petrecuse în Ungaria în aceeași perioadă era diferit. La 1867 evreii obțineau statutul politico-juridic dorit, la scurtă vreme după coreligionarii din țări ca Anglia (1860), Germania (1864), Italia (1866). Sfertul de secol de după parafarea dualismului avea să devină pentru evreimea maghiară o adevărată "epocă de aur", venerată cu nostalgie, chiar dacă se va dovedi în cele din urmă o nostalgie amară. Acest model de succes al rezolvării problemei evreiești s-a dovedit, totuși, aducător și de nemulțumire. Din punctul de vedere al altor naționalități din monarhie, el putea să pună serioase probleme, ca în cazul slovacilor sau al românilor din Transilvania. Pentru aceștia din urmă, perceperea evreilor ca cei mai apropiați și loiali aliați ai maghiarilor (în politica de maghiarizare) nu dădea o perspectivă tocmai încurajatoare relațiilor reciproce. Configurarea atitudinilor românești la adresa evreilor după 1918 avea loc adesea în cadrele unui triumphi al naționalismelor român-maghiar-evreiesc). "Problema evreiască" în Transilvania interbelică urma să intre în caruselul mai larg al "problemei naționale" din România.

Consensul național entuziast – ușor de dobândit inclusiv între politicienii din Ardeal și cei din Vechiul Regat atunci când a fost vorba de realizarea Unirii – s-a transformat la scurtă vreme după îndeplinirea obiectivului în altceva: în competiția pentru punerea lui în operă. Cum noul centru era la București, liberalii s-au impus rapid, mai ales că jucau după propriile reguli. O dată semnat Tratatul minorităților, guvernul Vaida-Voievod, al cărui șef se afla în tratativele mai amplului proces de pace de la Paris, a fost demis. Consiliul Dirigent, guvernul provizoriu al Transilvaniei, a fost desființat și el, înainte de termenul la care se convenise. Din aceste pricini, dar și din altele (numărul mare de șefi de instituții veniți de peste munți, de exemplu), elitele ardeleni s-au simțit uneori date la o parte din edificarea noii construcții naționale. De aici și opoziția aspră în care s-a baricadat Partidul Național al ardelenilor, soldată inclusiv cu neparticiparea la serbările încoronării de la Alba Iulia, pentru care avea să fie mereu ocărât de adversari (dar nu numai): regionalism. Aceasta era eticheta menită să-i înfieraze pe naționali ardeleni, considerați a fi incapabili să pună mai presus interesul general-național; etichetă de care ei s-au străduit, de la un moment dat, să scape, fuzionând cu un partid, cel Țărănesc, din vechea

România. Aveau să o facă în 1926, după lungi pertractări. Prea lungi chiar, considera o aripă a partidului în frunte cu Vasile Goldiș, plecată între timp la averescani (Partidul Poporului); acuzau rigiditatea lui Maniu și-i puneau condiții de neacceptat. În cauză era, dincolo de programe politice, și un „regionalism de regionalism”: sudu mai ortodox versus nordul mai greco-catolic.

Nici efortul centralizator al liberalilor nu era îmbrățișat mereu cu ardoare. El aducea și prejudicii noilor provincii, iar ardelenii, oricât de patrioți, nu puteau să le ignore: „Liberalii aplică cu cerbicie sistemul lor de unificare. El constă în nivelarea cu orice preț, fie chiar și la un grad mai scăzut. Dacă nu putem merge înainte, să mergem înapoi”.

Pentru cel care pătrunde în documentele timpului, climatul social și politic în care se desfășura viața cotidiană în capitala Ardealului nu pare defel o oază de pace. Dimpotrivă. Disputele, nemulțumirile, grijiile traiului zilnic transpar la tot pasul, îmbrăcate ba în discursul politic reciproc acuzator (pentru toate acestea e vinovat guvernul/opoziția/partidul x), ba în cel compensator-naționalist (vom depăși toate obstacolele în numele solidarității naționale, vom învinge toate piedicile pe care dușmanii interni ni le pun; pericolul extern era rar sau deloc invocat în acei primi ani). Există și varianta extremă a acestui din urmă discurs, care se pune treptat pe picioare, și care reușea să-i excludă aproape în totalitate pe români de la orice responsabilitate în relație cu drumul adesea accidentat pe care îl traversa dificila construcție națională.

Așa cum le spunea circulara Centrului „Petru Maior” membrilor săi, în vacanța de Paște din aprilie 1923 aceștia trebuiau să transmită poporului (țaranilor) „că, dacă sunt multe greutăți, nu e vina poporului nostru, care e dăruit dela natură poate cu mai mult bine decât alte neamuri”. Textul nu numește, ci doar lasă loc de insinuare pentru acele „alte neamuri”. Mult mai tranșant avea să fie următorul lider al studenților: „dușmani ne sunt azi toți jidanii” (Ion I Moța). Noul naționalism, antisemit, reușea să absolve mult mai bine, de orice vină, „poporul român” pentru greutățile prezentului. Pentru trecut, cel puțin în Transilvania, funcționa foarte bine ca răspunzător guvernul maghiar. Unele dintre vinile acestuia produceau încă efecte. Puteau fi invocate, însă numai regional. Pentru țara întreagă era mult mai ușor de înțeles un pericol comun, distribuit în toate zonele, e drept mai ales în orașe: pericolul evreiesc. Antisemitismul a putut juca astfel, simultan, rolul de pilon central al naționalismului intransigent (cum singur se numea), în care străinii (evreii) erau respinși ca cei dintâi răspunzători pentru „dezastrul” (greutățile) țării, dar și pe acela de factor unificator. Funcționa la fel de bine în teritoriile vechii României, ca și în

cele ale României Mari. Ca dovadă, grupurile național-creștine sau cele aparținătoare unor curente înrudite, dar care se revendicau toate de la noul naționalism, au reușit să fuzioneze înaintea altora (în 1925) și să se prezinte apoi împreună, ca expresie a noii „uniri sufletești” a tuturor românilor. Dacă „elementul evreiesc” a putut reprezenta în țări precum Germania sau Ungaria (perdantele războiului) „motivul principal” al înfrângerii, răspunzătorul pentru dezastru, iată!, se găseau resurse ideologice în țări precum România de a-l declara pe același vinovat de dificultatea de a gestiona victoria și implementarea ei. În funcție de necesități, un antisemitism de extracție preponderent socială, economică putea „explica” dificultățile de integrare în orașe și în ocupațiile burgheze ale unei populații românești încă atât de legată de zona rurală. Și pe acesta l-au utilizat noile organizații care își spuneau „național-creștine”. Dar particula „creștine” era menită să transmită mai mult de atât. Ea semnala necesitatea luptei pentru revenirea la situația anterioară legislației care permisesse evreilor integrarea în statul modern, inclusiv în cel român; un stat în care se asigura deplina egalitate pe bază de „naționalitate” sau „cetățenie”. Și evreul putea deveni astfel „român”, așa după cum devenise aiurea „englez” sau „francez” etc. Particula „creștin” era reîncărcată cu un sens ideologizant suplimentar, menit să corecteze această eroare a modernității și să introducă un element clar de respingere a celorlalți (ne-creștinii). În acest nou sens, particula „creștin” dobânda mai mult o conotație rasială (un criteriu de respingere a unei întregi categorii), decât una religioasă. De unde și reacția unor gânditori creștini sau a Bisericii ca atare (vezi intervenția, de la un moment dat, a Vaticanului).

Clujul universitar a contat pe mai multe paliere în acei primi ani de după Unire (1919-1925, 1926) în procesul de coagulare și mobilizare a acestui naționalism antisemit. Trăsăturile mai sus descrise ale unui antisemitism doctrinar cu multiple valențe au fost exersate mai ales de generația matură, a profesorilor, care a constituit „Acțiunea Românească” și s-au integrat apoi în LANC.

Generația tânără, a studenților, a urmat o vreme (și parțial) această organizare doctrinară și instituțională, până în punctul în care a realizat că ea mai mult îi limitează capacitatea de acțiune. În fond, nu ei, studenții, porniseră totul (adică revolta antisemită) în toamna lui 1922? Nu erau ei „generația de la 1922”, „Generația nouă”? – după cum se intitula gazeta ce apărea la Cluj în 1927 în condiții grafice cvasi-identice cu acelea ale „Daciei Noi” de la 1922. Numai că la 1927, „generația 1922” absolvă facultatea, se autonomiza, pornea pe propriul drum și în plan formal, organizațional.

Clujul studentesc a jucat unul dintre cele mai complexe roluri în acest nou curent naționalist, de multe ori și inexplicabil ignorat ori expedit la nivelul unor aproximări. În 1920 a găzduit primul Congres al studenților din România Mare și înfruntarea dintre curentul provenit din Vechiul Regat, de excludere a străinilor (evreilor) (și) din organizațiile studentești, și spiritul de integrare și protejare a minorităților, dat de noile reglementări de pace de la Paris.

În 1922, din laboratoarele Facultății de Medicină avea să pornească revolta pentru „*numerus clausus*”, printr-o trecere sugestivă de la o chestiune relevantă în plan central-european și transilvănean la una cu implicație națională pentru noua Românie. Un an universitar irosit pentru învățătură avea să dea către finalul lui, de pe băncile Universității clujene, pe unul dintre liderii proeminenți ai noii mișcări studentești antisemite, ai viitoarei mișcări legionare.

Aici e reconstituită partea ardeleană, clujeană, a poveștii începuturilor noului naționalism, pornit, pentru mulți, de pe băncile facultăților și devenit un adevărat proiect generațional. Din universitate în afara ei, dar cu periodice reîntoarceri către noi și noi generații de tineri, inițiala „*mișcare studentească*” și-a conturat ideologia și mijloacele de acțiune, și-a desemnat liderii, încă din primii ei ani de existență, aceia de „*dinaintea Legiunii*” (după cum îi numea Ion I. Moța).

Bibliografie

I. Izvoare

Fonduri de arhivă:

- Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” Cluj-Napoca (BCU-CN), *Fond „Petru Maior”*, Ms. 5824, 5851, 5900, 5988, 5993, 6011
- Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale, Cluj-Napoca (SJCAN)
 - a. *Fond Universitatea din Cluj*, Ședințele Senatului Universitar, dosar 4, 5
 - b. *Fond Universitatea “Regele Ferdinand I” Cluj*, Facultatea de Litere și Filosofie
 - c. *Fondul personal Amos Frâncu*

Periodice

- *Acțiunea Românească*, 1924, 1925, 1926
- *Anuarul Universității din Cluj*, 1919-1920, Cluj, 1921; 1922-23, Cluj, 1924; 1923-24, Cluj, 1925
- *Curierul Creștin*, 1925, 1926, 1927
- *Cuvântul Studențesc*, 1922, 1923, 1924
- *Dacia Nouă*, 1922
- *Înfrățirea*, 1920, 1921, 1922, 1923
- *Înfrățirea Românească*, 1925
- *Gazeta Transilvaniei*, 1924
- *Generația Nouă*, 1927
- *Glasul Libertății*, 1920
- *Libertatea*, 1923, 1924
- *Lumea Universitară*, 1922
- *Patria*, 1920, 1921, 1922, 1923, 1924
- *România*, 1920
- *Unirea*, 1925, 1926, 1927
- *Voința*, 1920

II. Lucrări generale și speciale

- *A Social and Economic History of Central European Jewry* (edited by Jehuda Don and Victor Karady), Routledge, New Brunswick & London, 1990
- Adorno, Theodore W., *Contro l'antisemitismo*, Manifesto libri, Roma, 1994
- Adorno, Theodore W. - Frenkel-Brunswik, Else - Levinson, Daniel J. - Sanford, Nevitt, *La personalità autoritaria*, vol. I-III, Editore Pgreco, Milano, 1997

- *Almanahului Societății Academice „Petru Maior” al Societăților pe facultăți și academii și al Cercurilor studențești regionale din Cluj*, Tipografia „Cartea Românească” S.A., Cluj, 1929
- Ancel, Jean, „The Image of the Jew in the View of Romanian Anti-semitic Movements: Continuity and Change”, în *Shvut*, 16, Tel Aviv University, 1993
- Ancel, Jean, *Contribuții la istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. I (partea întâi și partea a doua), Edit. Hasefer, București 2001
- *Anti-Semitism*, Israel Pocket Library, Jerusalem, 1974
- Arendt, Hannah, *Originile totalitarismului*, Ed. Humanitas, București, 1994
- Audoin-Rouzeau, Stéphane, Prochasson, Christophe, *Sortir de la Grande Guerre. Le monde et l'après-1918*, Éditions Tallandier, Paris, 2008
- Barbu, Violeta, „The Polemic Theology during the second half of the 18th century. A Religious Dimension of the Alterity”, în *The Jews in the Romanian History* (Papers from the International Symposium, Bucharest, September 30-October 4, 1996), Bucharest, 1999
- Bea, Card. Agostino, *La Chiesa e il popolo ebraico*, Morcelliana, Brescia, 1966, p. 21
- Ben-Itto, Hadassa, *Protocoalele Înțelepților Sionului. Anatomia unui fals*, Editura Hasefer, București, 2000
- Berneri, Camillo, *L'Ebreo antisemita*, Carucci, Roma, 1984
- Birnbaum, Pierre, „*La France au français*” *Histoire des haines nationalistes*, Seuil, Paris, 1993
- Blümchen, Isaac, *Dreptul rasei superioare*, traducere și introducere de I.C. Cătuneanu, Tipografia Unirea, Cluj, 1923
- Bozdoghină, Horia, *Antisemitismul lui A.C. Cuza în politica românească*, Editura Curtea Veche, București, 2012
- Bratu, Traian, *Politica națională față de minorități*, București, 1923
- Brătianu, Gheorghe I., *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I.C. Brătianu*, ed. a II-a, Cartea Românească, București, 1940
- Brânzeu, Nicolae, *Memoriile unui preot bătrân*, Editura Marineasa, Timișoara, 2008
- Brubaker, Rogers - Feischmidt, Margit - Fox, Jon - Grancea, Liana, *Politică naționalistă și etnicitate cotidiană într-un oraș transilvănean*, Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale & Kriterion, 2010
- Bruja, Radu Florin, *Extrema dreaptă în Bucovina*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012
- Bucur, Ioan-Marius, *Din istoria bisericii greco-catolice române 1918-1953*, Ed. Accent, Cluj-Napoca, 2003
- Burke, Peter, *Istorie și teorie socială*, Ed. Humanitas, București, 1999
- Capitan Peter, Colette, *Charles Maurras et l'idéologie d'Action Française*, Édition de Seuil, Paris, 1972
- *Cardinalul Iuliu Hosu*, coordonatori Silvestru Aug. Prunduș și Clemente Plăianu, Editura Unitas, Cluj-Napoca, 1995
- Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Editura Minerva, București, 1982

- Cătuneanu, I.C., *Cuvântare rostită la întrunirea "Acțiunii românești" în Zalău*, Cluj, 1925
- Cătuneanu, I.C., *Cuvinte adevărate*, Tipografia Dacia, Cluj, 1925
- Cătuneanu, I.C., *Discurs la mesajul tronului*, Tipografia Națională, Cluj, 1934
- Cioculescu, Șerban, *Amintiri*, Editura Eminescu, București, 1975
- Chevalier, Yves, *L'antisemitismo. L'ebreo come capro espiatorio*, Istituto Propaganda Libreria, Milano, 1991
- Clark, Robert, *Sfântă tinerețe legionară. Activismul fascist în România interbelică*, Polirom, Iași, 2015
- Dăianu, Elie, „Studentii din Cluj înainte de Unire (1872-1914)”, în *Almanahul Societății Academice „Petru Maior”*, Tipografia Cartea Românească, Cluj, 1929
- Dragomir, Silviu, „Population de la Roumanie d'après la nationalite”, în *Revue de Transylvanie*, 1935-1936, II, p. 537-539
- Evans, Richard J., *Al Treilea Reich*, vol. I., RAO, București, 2010
- *Fifteen years of Catholic-Jewish Dialogue 1970-1985*, Libreria Editrice Vaticana, Cita del Vaticano, 1988
- Flannery, Edward H., *The Anguish of the Jews. Twenty-Three Centuries of Anti-Semitism*, Paulist Press, New York, London, 1965
- Forbes, H.D., *Nationalisms, Ethnocentrism and Personality: Social Science and Critical Theory*, University of Chicago, Chicago & London, 1985
- Franzinelli, Mimmo, *Fascismo anno zero. 1919: la nascita dei Fasci italiani di combattimento*, Mondadori, Milano, 2019
- Franzinelli, Mimmo, *Squadristi. Protagonisti e tecniche della violenza fascista 1919-1922*, Feltrinelli, Milano, 2019
- Ghibu, Onisifor, *La a douăzecea aniversare a Universității Daciei Superioare*, ediție îngrijită de Crișan Mircioiu, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2001
- Ghișa, Ciprian, „Întărind vechi alterități, ridicând noi frontiere: Concordatul dintre România și Vatican - 1929”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, LV, nr. 4/2010
- Ghișa, Ciprian, „The Greek-Catholic Discourse of Identity in the Inter-War Period: The Relation between the Nation and People's Religious Confession”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia*, vol. 57, nr. 2, 2012, p. 54-82
- Ghitta, Maria, „Assuming the Majority Status. The Standpoint on the National Minority Question in the First Inter-War Decade”, în *Romania and European Integration* (edited by Ovidiu Pecican), European Studies Foundation Publishing House, Cluj-Napoca, 1999
- Ghitta, Maria, „Ideologi antisemiți interbelici: un necunoscut (I.C. Cătuneanu) și «locotenentul» din Ardeal (Ion I. Moța)”, în *Tentația istoriei. În memoria Profesorului Pompiliu Teodor*, coordonatori Nicolae Bocșan, Doru Radosav și Ovidiu Ghitta, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003
- Ghitta, Maria, “The 1922-1923 Student Revolt at Cluj University and its Anti-Jewish Aspect”, în *Jews in Russia and Eastern Europe*, 1-2 (54-55), 2005, pp. 91-107
- Ghitta, Maria, „Un episod timpuriu din organizarea naționalismului interbelic: «Acțiunea Românească» (1923-1925)”, în Alina Branda – Ion Cuceu – Claudia Ursuțiu *Spiritualitate și cultură europeană Volum dedicat Profesorului Ladislau Gyémánt la*

împlinirea vârstei de 60 de ani, Presa Universitară Clujeană & Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2007

- Ghitta, Maria, „Universitatea din Cluj, anul I. Centrul Studentesc «Petru Maior», în *Istoria ca datorie. Omagiu academicianului Ioan-Aurel Pop la împlinirea vârstei de 60 de ani*, coordonatori Ioan Bolovan și Ovidiu Ghitta, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2015, p. 895-908.
- Ghitta, Maria, „A Priest in the «Romanian Action»: Dr. Titus Mălaiu”, in *Transylvanian Review*, vol. XXIV, no. 3, Autumn 2015, p. 26-39
- Ghitta, Maria, *Primul congres studentesc din România Mare: Cluj, 1920*, în vol. *La granița dintre științe: istorie, mentalități, imaginar Omagiu Profesorilor Simona și Toader Nicoară la vârsta de 60 de ani* (coordonatori Ovidiu Ghitta și Gheorghe Negustor), Argonaut & Mega, Cluj-Napoca, 2017, p. 524-538
- Ghitta, Ovidiu „Istoria la Universitatea din Cluj acum 90 de ani”, în vol. *Istoria culturii, cultura istoriei Omagiu Profesorului Doru Radosav la vârsta de 60 de ani*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2010
- Gido, Attila, *Două decenii Evreii din Cluj în perioada interbelică*, Edit. Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca, 2014
- Goga, Octavian, „Dela Petru Maior de demult”, în *Almanahul Societății Academice „Petru Maior”*, Tipografia Cartea Românească, Cluj, 1929
- Goga, Octavian, *Mustul care fierbe*, București, 1940
- Greenberg, Rabbi Irving, „Judaism and Christianity: Their Respective Roles in the Divine Strategy of Redemption”, în *Vision of the Other. Jewish and Christian Theologians Assess the Dialogue*, edited by Eugene J. Fisher, New York, 1994
- Gyémánt, Ladislau, *Evreii din Transilvania*, Cluj-Napoca, Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, 2004
- Heinen, Armin, *Legiunea „Arhanghelului Mihail” Mișcare socială și organizație politică O contribuție la problema fascismului întrenațional*, Editura Humanitas, București, 1999
- Hertzl, Moshe I., *Christianity and the Holocaust of Hungarian Jewry*, New York University Press, New-York & London, 1993
- Horel, Catherine, *Amiralul Horthy regentul Ungariei*, Editura Humanitas, București, 2019
- Iancu, Carol, *L'Émancipation des juifs de Roumanie (1913-1919)*, Université Paul Valéry, Montpellier, 1992
- Iancu, Carol, *Evreii din România. De la emancipare la marginalizare 1919-1938*, Editura Hasefer, București, 2000
- Ioanid, Radu, *The Sword of the Archangel. Fascist Ideology in Romania*, Columbia University Press, New York, 1990
- Ionescu, Mirel, Miron, Greta-Monica Miron, *Istoria Baroului Cluj*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2012
- Iorga, Nicolae, „Datoria studențimii ardeleni”, în *Almanahul Societății Academice “Petru Maior” al societăților pe facultăți și academii și al cercurilor studențești regionale din Cluj*, Cluj, 1929
- Iorga, Nicolae, *Memorii (1922-1925)*, vol. 4, Paul Editions, București, 2018
- Isaac, Jules, *Genése de l'antisémitisme. Essai historique*, Paris, 1956

- *Istoria Universității „Babeș-Bolyai”*, coordonator Ovidiu Ghitta, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2012
- Ivan, Marcel, *Evoluția partidelor politice (1919-1932) în cifre și grafice*, Sibiu, 1933
- Jakobovits, Immanuel, *Jewish Medical Ethics: A Comparative and Historical Study of the Jewish Religious Attitude to Medicine and Its Practice*, Bloch Publishing Company, New York, 1959
- Katunarich, Sergio M., *Ebrei e cristiani. Storia di un rapporto difficile*, Elle di Ci, Torino, 1993
- Kershaw, Ian, *Hitler*, Motor Press, București, 2012
- Ketzer, David, *Il patto col diavolo. Mussolini e papa Pio XI. Le relazioni segrete fra il Vaticano e l'Italia fascista*, Rizzoli, 2015
- Lewis, Bernard *Semiti e antisemiti. Indagine su un conflitto e su un pregiudizio*, Il Mulino, Bologna, 1990
- Livezeanu, Irina, *Cultură și naționalism în România Mare 1918-1930*, Editura Humanitas, București, 1995
- Lupaș, Ioan, „Societatea studențimii universitare Julia din Cluj și activitatea membrilor ei”, în *Lumea Universitară*, an I, nr. 2-3, 1-15 martie, 1922
- Lupaș, Ioan, „Problema orașelor din Transilvania în lumina recensământului din anul 1930”, în *Revista economică*, 1932, nr. 27, Sibiu, p. 261-265
- Lupeanu-Melin, Alexandru, „Ce era «Petru Maior» pe vremuri”, în *Lumea Universitară*, an I, nr. 2-3, 1-15 martie, 1922
- Macavescu, Mihai, „«Petru Maior» la Cluj”, în *Lumea Universitară*, an I, nr. 2-3, Cluj, 1922
- Manuel, Frank E., *The Broken Staff. Judaism through Christian Eyes*, Harvard University Press, Cambridge (Massachusetts) & London, 1992
- Manuilă, Sabin, „Răspunsuri cu privire la situația elementului românesc față de elementele minoritare. Problema populației în cadrul planului economic”, în *Sociologie Românească*, nr.6/1994
- Maritain, Jacques, „Gli ebrei tra le nazioni”, în *Il mistero di Israele e altri saggi*, Editrice Massimo, Brescia, 1964
- Marțian, Ironim, „Canonicul dr. Titus Mălai (1893-1978)”, în *Virtus Romana Rediviva*, nr. 8, 2004, Cluj-Napoca, p. 33-35
- Mălai, Marius, *Istoria renumitei familii Mălai din Transilvania, Leșu, județul Bistrița-Năsăud. Repere genealogice (1689-2005)*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2007
- Mărgineanu, Nicolae, *Mărturii asupra unui veac zbuciumat*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2002
- McCagg, William O. Jr., *A History of Habsburg Jews, 1670-1918*, Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis, 1992
- Mendelsohn, Ezra, *The Jews of East Central Europe between the World Wars*, Indiana University Press, Bloomington, 1987

- Miccoli, Giovanni, „Santa Sede, questione ebraica e antisemitismo fra Otto e Novecento”, în *Storia d'Italia, Annali*, 11, Torino, 1997
- Miccoli, Giovanni, *I dilemi e i silenzi di Pio XII. Vaticano, Seconda guerra e Shoah*, Rizzoli, Milano, 2007
- Moisa, Gabriel, „Tulburările antisemite în Oradea anului 1927”, în *Crisia*, vol. XXXVIII, Oradea, 2008, p. 189-196
- Mosse, George L., *Le origini culturali del Terzo Reich*, Mondadori, Milano, 1968
- Moța, Ion. I, *La securité juridique dans la Société des Nations*, București, 1932
- Moța, Ion. I, *Cranii de lemn*, ediția a IV-a, Editura Mișcării Legionare, București, 1940
- Mózes, Tereza, *Evreii din Oradea*, Editura Hasefer, București, 1997
- Nagy-Talavera, Nicolas M., *O istorie a fascismului în Ungaria și România*, Editura Hasefer, București, 1996
- Nastasă, Lucian (ed.), *Antisemitismul universitar în România (1919-1939) Mărturii documentare*, Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale & Kriterion, Cluj-Napoca, 2011
- Nathanson, Ephraim, „Romanian Governments and the Legal Status of Jews between the two World Wars”, în *Romanian Jewish Studies*, vol. I, nr.1, 1987
- Neagoe, Stelian, *Viața universitară clujeană interbelică (Triumful rațiunii împotriva violenței)*, vol. I, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980
- Negoșescu, Ion, *Straja dragonilor*, Ed. Humanitas, București, 2009
- Nemoianu, Petru, „Orașele ardelene”, în *Revista Fundațiilor Regale*, II, 1935, vol. 1, p. 261-370
- Niculescu, Tatiana, *Mistica rugului și a revolverului. Viața lui Corneliu Zelea Codreanu*, Editura Humanitas, București, 2017
- Nolte, Ernst, *Fascismul în epoca sa. Action française, Fascismul italian, Național-socialismul*, Ed. Vivaldi, București, 2009
- Nolte, Ernst, *La guerre civile européenne 1917-1945 National-socialisme et bolchevisme*, Éditions des Syrtes, 2000
- Oișteanu, Andrei, *Mythos & Logos. Studii și eseuri de antropologie culturală*, ed. a II-a, Nemira, București, 1998
- Orga, Valentin, *Moța, pagini de viață, file de istorie*, Edit. Argonaut, Cluj- Napoca, 1999
- Ornea, Z., *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995
- Parkes, James, *The Emergence of the Jewish Problem 1878-1938*, Greenwood Press, London, New York, Toronto, 1970
- Patai, Raphael, *The Jews of Hungary. History, Culture, Psychology*, Wayne State University Press, Detroit, 1996
- Paxton, Robert O., *Le fascisme en action*, Éditions du Seuil, 2004

- Petcu, Marian, „Istoria unui eșec: Congresul general al presei din România (Cluj, 1923)”, în *Revista Română de Istoria Presei*, anul VI, nr. 1(11), 2012, pp. 122-135
- Petreu, Marta, *Un trecut deocheat sau „Schimbarea la față a României”*, Edit. Apostrof, Cluj-Napoca, 1999
- Petreu, Marta, *Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu-Mihail Sebastian*, Ed. Polirom, Iași, 2009
- Pop, Valeriu, *Amintiri politice*, Ed. Vestala, București, 1999
- Popa, Octavian F., „Carmen saeculare”, în *Almanahul Societății Academice „Petru Maior”*, Tipografia Cartea Românească, Cluj, 1929
- Predescu, Lucian *Enciclopedia României. Cugetarea* (ediție anastatică), Edit. Saeculum I.O., Edit. Vestala, București, 1999
- Prévotat, Jacques, *L' Action française*, PUF, Paris, 2004
- *Protocoalele înțelepților Sionului*, în românește de Ion I. Moța student, Editura Vicovia, Bacău, 2012
- Pușcariu, Sextil, „Raportul rectorului Sextil Pușcariu despre activitatea Universității din Cluj dela înființarea ei”, în *Anuarul Universității din Cluj*, anul I, 1919-1920, Cluj, 1921
- Pușcariu, Sextil, *Memorii*, ediție de Magdalena Vulpe, Editura Minerva, București, 1978
- Pușcaș, Vasile, „Universitatea din Cluj și idealul universității moderne (1919-1940)”, studiu introductiv la *Alma Mater Napocensis. Idealul Universității moderne*, Fundația Culturală Română, Cluj- Napoca, 1994
- Pușcaș, Vasile, *Universitate, societate, modernizare. Organizarea și activitatea științifică a Universității din Cluj 1919-1940*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1995
- *Recensământul din 1910 în Transilvania*, coordonatori Traian Rotaru, Maria Semeniuc, Elemer Mezei, vol. I, Ed. Staff, București, 1999
- *Recensământul din 1930. Transilvania*, coordonatori Traian Rotaru, Maria Semeniuc, Mezei Elemer, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2011
- Rostás, Zoltán, *Monografia ca utopie. Interviuuri cu Henri H. Stahl*, Ed. Paideia, București, 2000
- Sandache, Cristian, *Doctrina național-creștină*, Editura Paideia, București, 1997
- Sandu, Traian, *Istoria Gărzii de Fier Un fascism românesc*, Editura Cartier, Chișinău, 2019
- Sarfatti, Michele, *Gli ebrei nell'Italia fascista. Vicende, identità, persecuzione*, Einaudi, Torino, 2000
- Sartre, Jean-Paul, *L'antisemitismo. Riflessioni sulla questione ebraica*, Arnoldo Mondadori Editore, 1990
- Schmitt, Oliver Jens, *Corneliu Zelea Codreanu Ascensiunea și căderea „Capitanului”*, Editura Humanitas, București, 2017
- Scurtu, Ioan, *Iuliu Maniu. Activitatea politică*, Ed. Enciclopedică, București, 1995

- Sdrobiș, Dragoș, *Limitele meritocrației într-o societate agrară. Șomaj intelectual și radicalizare politică a tineretului în România interbelică*, Polirom, București, 2015
- Stan, Ana-Maria, „Forme de organizare ale Centrului studentesc Petru Maior de la Universitatea din Cluj între 1919-1925”, în vol. *Societate și civilizație. Profesorului universitar dr. Marcel Știrban la împlinirea a șapte decenii de viață*, volum îngrijit de Călin Florea și Ciprian Năprădean, Târgu-Mureș, 2002
- Stanca, Constantin, „Istoricul preluării Facultății de Medicină din Cluj (1919)”, în O. Ghibu, *La a douăzecea aniversare*
- Stoica, Sever, *Iuliu Maniu*, Institutul de Arte Grafice Tipografia Mayer, Cluj, 1932
- Suciu, Petru, „Dezvoltarea orașelor ardelenе”, în *Societatea de Măine*, IV, 1927, p. 135-137
- Taguieff, Pierre-André, *Les Protocoles des Sages de Sion*, vol. I, Berg International Editeurs, Paris, 1992,
- Tilea, Viorel V., *Acțiunea diplomatică a României nov. 1919 – mart. 1920*, Sibiu, 1925
- Turcu, Lucian, *Între idealuri și realitate. Arhidieceza greco-catolică de Alba-Iulia și Făgăraș în timpul păstoririi mitropolitului Vasile Suciu (1920-1935)*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2017
- Turda, Marius, *Ideea de superioritate națională în Imperiul austro-ungar (1880-1918)*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2016
- Țurcanu, Florin. „Aux origines de la «Garde de Fer». Deux lettres de Ion Moța à Charles Maurras”, în *Romanian Political Science Review*, vol. II, nr. 2, 2002, p. 539-544
- Vago, Bela, „Evreii în alegerile din România între cele două războaie”, în *Toladot*, nr. 2, 1972
- Veiga, Francisco, *Istoria Gărzii de Fier 1919-1941 Mistica ultranaționalismului*, Ed. Humanitas, București, 1993
- *Vison of the Other. Jewish and Christian Theologians Asses the Dialogue*, Paulist Press International, New York, 1994
- Verdery, Katherine, *Compromis și rezistență Cultura română sub Ceaușescu*, București, Ed. Humanitas, 1994
- Voicu, George, *Teme antisemite în discursul public*, Ed. Ars Docendi, București, 2000
- Volovici, Leon, *Ideologia naționalistă și "problema evreiască". Eseu despre formele antisemitismului intelectual în România anilor '30*, Ed. Humanitas, București, 1995
- Weber, Eugen, *Dreapta românească*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1995
- Wieviorka, Michel, *Spațiul rasismului*, Ed. Humanitas, București, 1994
- Zelea Codreanu, Corneliu, *Pentru legionari*, Editura „Totul pentru țară”, Sibiu, 1936

-